

Advies

Nazorg bij schakelklassen

Dirma Spijkerboer
Begeleider: Dr. Alinda van Bruggen
Zunderdorp Beleidsadvies & Management
Juni 2006

Samenvatting

Wat zijn schakelklassen?

Schakelklassen zijn aparte groepen of groepjes basisschoolleerlingen, die vanwege een grote taalachterstand een geringe slaagkans hebben in het reguliere onderwijs op het niveau dat bij hun capaciteiten past. Door deze leerlingen gedurende één schooljaar intensief taalonderwijs aan te bieden, wordt geprobeerd om hun taalachterstanden zoveel mogelijk weg te werken en ze daarmee een goede kans van slagen te bieden in het reguliere onderwijs. In het kader van het onderwijsachterstandenbeleid zullen er vanaf het schooljaar 2006-2007 in het hele land diverse schakelklassen ingericht worden. In het schooljaar 2005-2006 is in 21 gemeenten ervaring opgedaan met schakelklassen door middel van 24 pilots.

Waarom nazorg?

Er zijn twee redenen waarom begeleiding van schakelklasleerlingen na het schakeljaar nodig zou kunnen zijn. Allereerst kan het zijn dat schakelklasleerlingen niet in staat zijn om in één jaar hun taalachterstand voldoende in te lopen. Voor deze leerlingen zal extra begeleiding op het gebied van taal noodzakelijk zijn om van de geboekte vooruitgang in het schakeljaar te kunnen blijven profiteren in het reguliere onderwijs. Ten tweede zal nazorg geboden moeten worden wanneer blijkt dat door een jaar schakelonderwijs nieuwe aansluitingsproblemen met het reguliere onderwijs ontstaan. De bijzondere aanpak die in de meeste schakelklassen wordt gehanteerd kan deze nieuwe aansluitingsproblemen veroorzaken. Uit gesprekken met schakelklasleerkrachten en schoolbegeleidingsdiensten kwam naar voren dat de vooruitgang op taalgebied in de schakelklas vooral veroorzaakt wordt door een vijftal factoren, die onderling ook invloed hebben op elkaar. Deze factoren zijn: de kenmerken van de leerlingen, de kenmerken van het curriculum, de werkwijze in de schakelklas, de veilige sociaal-emotionele setting en de kwaliteit/professionaliteit van de schakelklasleerkracht. Naarmate het onderwijs in de schakelklas op deze vijf punten meer afwijkt van het reguliere onderwijs, kan de overstap terug naar het reguliere onderwijs lastiger worden.

In welke gevallen is nazorg noodzakelijk?

Ten eerste zal het per schakelklasleerling verschillen in hoeverre ze in staat zullen zijn om hun taalachterstand voldoende weg te werken voor een goede aansluiting bij het reguliere onderwijs. Uit gesprekken met schakelklasleerkrachten kwam naar voren dat er niet verwacht kan worden dat alle schakelklasleerlingen moeiteloos kunnen meedraaien op het niveau van de reguliere groep. Toch is het niet voor alle leerlingen nodig om een niet-reguliere vorm van nazorg te realiseren. Een uitgebreide vorm is wel wenselijk voor leerlingen die een groter risico hebben op terugval in het reguliere onderwijs. Dit zijn over het algemeen leerlingen die na het schakeljaar nog een relatief grote taalachterstand hebben, zoals neveninstromers.

Ten tweede is de mate waarin door de schakelklas nieuwe aansluitingsproblemen ontstaan een indicator voor het inrichten van nazorg. Hoe meer het succes van de schakelklas afhankelijk is van de werkzame mechanismen die alleen voor de schakelklas gelden, hoe meer aansluitingsproblemen de leerlingen zullen hebben bij het reguliere onderwijs. Dus naarmate de effectiviteit van de schakelklas meer steunt op factoren die de leerlingen kunnen 'meenemen' naar en benutten in het reguliere vervolgonderwijs, hoe beter de aansluiting en dus de slaagkans van de leerlingen is. Het heeft de voorkeur om bij de inrichting van het schakelonderwijs zoveel mogelijk rekening te houden met dat leerlingen de succesfactoren van de schakelklas kunnen 'meenemen' naar het reguliere onderwijs.

Hoe kan men bij het opzetten van nazorg het best te werk gaan?

Voor het inrichten van nazorg kunnen veel verschillende vormen worden gekozen. Per schakelklas zal verschillen wat de behoeften van de leerlingen zijn bij de overgang naar het reguliere onderwijs. Een voorbeeld hiervan is het verschil tussen nazorg op het gebied van taal of op sociaal-emotioneel gebied. Een ander voorbeeld is het verschil in behoeften tussen onderinstromers en neveninstromers, en het verschil tussen kopklasleerlingen en onderbouwleerlingen. Het is aan te bevelen om bij het opzetten van een schakelklas al na te denken over wat de inrichting van het schakeljaar zou kunnen betekenen voor de aansluiting bij het reguliere vervolgonderwijs. Als het einde van het schakeljaar nadert, is het belangrijk om de leerlingen zo goed mogelijk te begeleiden bij de overgang naar het reguliere onderwijs. Daarbij kan gedacht worden aan het schrijven van overdrachtsrapportages per leerling voor de ontvangende leerkracht(en), de ontvangende leerkracht inlichten over wat een schakeljaar inhoudt en wat het voor de leerlingen heeft betekend, een aantal leerlingen aanwijzen die een groter risico heeft op aansluitingsproblemen, het inzichtelijk maken van het (succesvolle) onderwijskundige proces van de schakelklas voor de rest van de school, goede vorm van monitoring

ten behoeve van de signalering van problemen bij oud-schakelklasleerlingen en een speciaal nazorgtraject. Bij een nazorgtraject kan bijvoorbeeld gedacht worden aan verkennings- en gewenningsperiode in het reguliere onderwijs, nazorgprotocollen, nazorgtraject in de vorm van halve dagopvang, terugkomdagen in de schakelklas en collegiale consultatie.

Welke vormen van nazorg zijn er?

De inrichting van nazorg kan variëren in intensiteit. Als eerste kan er een vorm van monitoring gerealiseerd worden om de resultaten van de oud-schakelklasleerlingen te volgen. Een verdergaande vorm van nazorg is het begeleiden van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg. De gemeente, schoolbegeleidingsdienst en/of schakelklasschool kunnen ondersteuning bieden aan zowel de schakelklasleerkracht als aan de ontvangende leerkracht op het gebied van nazorg. Een meer intensieve vorm van nazorg is het begeleiden van schakelklasleerlingen bij de overgang naar het reguliere onderwijs. Als laatste is een van de meest specifieke vormen van nazorg het voorzien in een vorm van opvang voor oud-schakelklasleerlingen. Dat houdt in dat risicovolle schakelklasleerlingen en oud-schakelklasleerlingen met problemen opgevangen kunnen worden in een nazorgtraject. Naast deze vormen die in de praktijk al worden ingezet, kan ook worden gedacht aan het aanbieden van terugkommomenten voor oud-schakelklasleerlingen die daar behoefte aan hebben, het koppelen van oud-schakelklasleerlingen aan een oudere leerling voor het vervullen van een soort mentorfunctie, etcetera.

Wat wordt er in de pilot gemeenten zoal gedaan aan nazorg?

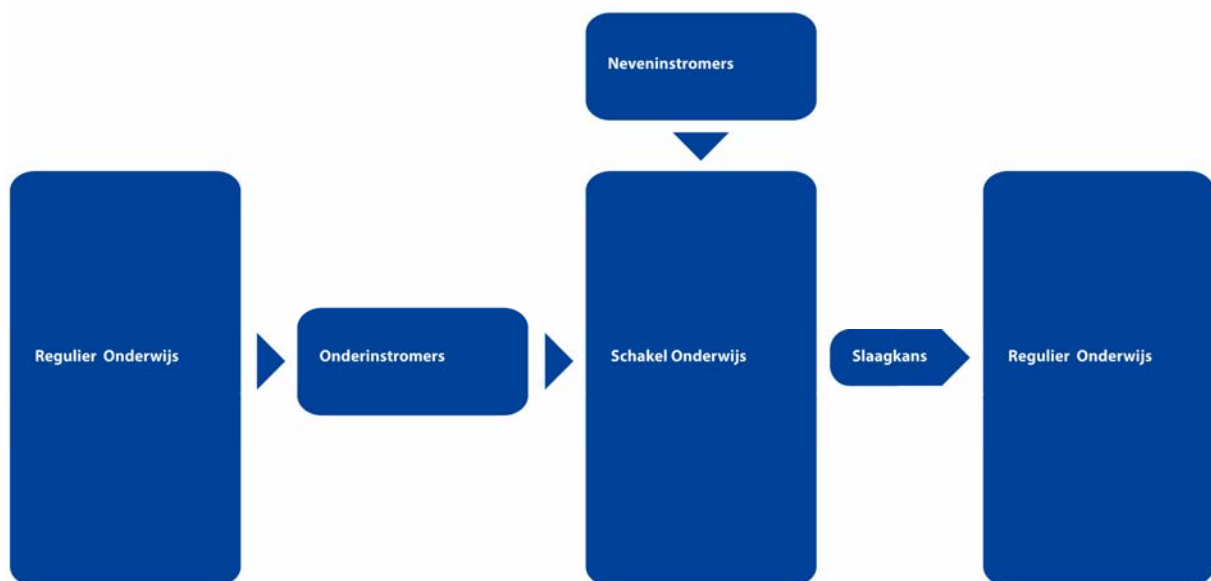
In een aantal pilot gemeenten is al veel aandacht besteed aan het opzetten en inrichten van nazorg. In sommige gemeenten wordt nauw samengewerkt met de schoolbegeleidingsdienst en in andere gemeenten is de nazorg meer een initiatief van de schakelklasleerkracht(en). In veel gemeenten is men nog niet toegekomen aan het uitwerken van nazorg en een aantal gemeenten hebben al ruim doordachte en uitgewerkte plannen voor nazorg bij schakelklassen. Al met al blijkt nazorg na de schakelklas in alle pilot gemeenten een punt van aandacht te zijn.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. Waarom nazorg bij schakelklassen?	7
• Redenen voor nazorg	
• (Succes)factoren van schakelklassen	
3. Nadenken over nazorg	9
• Noodzaak van nazorg	
• Behoefte aan nazorg	
4. Opzetten en inrichten van nazorg	11
• Verschil in focus	
• Mogelijkheden voor het vormgeven van nazorg	
• Kopklassen	
• Neveninstroomgroepen	
• Onderinstroomgroepen	
• Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van nazorg bij schakelklassen	
5. Inventarisatie van nazorgactiviteiten binnen de pilot gemeenten	16
• Monitoring van (oud-)schakelklasleerlingen	
• Begeleiden van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg	
• Begeleiden van schakelklasleerlingen bij de overgang naar het reguliere onderwijs	
• Opvang bij (dreigende) problemen van oud-schakelklasleerlingen	
6. Conclusies en Aanbevelingen	17
Bijlagen	
I. Overzicht van de interviews	
II. Indeling van nazorgactiviteiten bij schakelklassen in de pilot gemeenten	

1. Inleiding

Voor het aankomende schooljaar 2006-2007 zullen er in het kader van het onderwijsachterstandenbeleid in het hele land verschillende schakelklassen ingericht worden. Schakelklassen zijn aparte groepen of groepjes basisschoolleerlingen, die vanwege een grote taalachterstand een geringe slaagkans hebben in het reguliere onderwijs op het niveau dat bij hun capaciteiten past. Door deze leerlingen gedurende één schooljaar intensief taalonderwijs aan te bieden, wordt geprobeerd om hun taalachterstanden zoveel mogelijk weg te werken en ze daarmee een goede kans van slagen te bieden in het reguliere onderwijs. Na één jaar intensief taalonderwijs gaan de leerlingen weer terug naar het reguliere onderwijs in de veronderstelling dat hun behaalde niveau voldoende aansluit bij het niveau van de reguliere leerlingen. Schakelklassen kunnen zowel voor neveninstromers (nieuwkomers) als voor onderinstromers (allochtoon en autochtoon) worden ingezet. In de praktijk van de pilot schakelklassen (2005-2006) en vanuit al bestaande schakelvarianten blijkt dat de leerlingen in staat zijn om gedurende het schakeljaar een groot deel van hun taalachterstand weg te werken. Maar of de oud-schakelklasleerlingen hun behaalde progressie kunnen handhaven in het reguliere onderwijs is de vraag.

Figuur 1. Het schakelonderwijs heeft als doel om de slaagkans van leerlingen in het reguliere onderwijs te vergroten

Kwetsbare momenten worden gevormd door de overgangen van het ene onderwijssysteem naar het andere. Tijdens die breekmomenten is de beïnvloedbaarheid relatief groot. Het gaat dan zowel om de invloed van gunstige factoren, zoals de gevoeligheid voor instructie, als ongunstige factoren. (Paul Leseman)

Met het breekmoment van het reguliere onderwijs naar de schakelklas wordt bedoeld dat de leerlingen op het moment dat ze instromen in de schakelklas beïnvloedbaar zijn voor gunstige factoren, zoals een professionele leerkracht, goede lesmethoden, een veilige sociaal-emotionele setting, aandacht van de leerkracht, etcetera. Dit zorgt ervoor dat de leerlingen in de schakelklas met sprongen vooruit gaan. Ook na het schakeljaar is er weer sprake van een breekmoment, namelijk wanneer de leerlingen van de schakelklas weer overgaan naar het reguliere onderwijs. Op dit breekmoment zijn de leerlingen weer erg beïnvloedbaar en kwetsbaar. In het reguliere onderwijs zijn de gunstige factoren van de schakelklas in veel mindere mate aanwezig en komen de ongunstige factoren harder aan, omdat de schakelklasleerlingen deze factoren gedurende een jaar ontwend zijn geraakt. De leerlingen komen weer in een vollere klas met een meer anonieme sfeer, minder aandacht van de leerkracht en krijgen weer lessen aan de hand van de reguliere, minder gespecialiseerde methoden.

In 2004 is er een onderzoek van Oberon geweest waarin naar voren kwam dat er in Utrecht sprake was van een hoog percentage afstroom in het voortgezet onderwijs. In dat onderzoek kwam ook naar voren dat daar een aantal oud-kopklasleerlingen bij zaten. Men had niet verwacht dat deze leerlingen ook in de afstroomgroep zouden zitten, omdat vanwege de investering van een extra leerjaar de verwachting was dat de schoolloopbaan van oud-kopklasleerlingen verder vlekkeloos zou verlopen. Toen is besloten dat de leerlingen strenger geselecteerd moesten worden op hoge intelligentie, naast motivatie en inzet.

Dit rapport zal allereerst ingaan op de vraag waarom nazorg bij schakelklassen nodig zou zijn. Vervolgens wordt er aandacht besteed aan het nadenken over de noodzaak en behoefte aan nazorg. Verder zal er ingegaan worden op het opzetten en inrichten van nazorg, waarbij een handleiding voor nazorg zal worden gegeven. Daarna zal er een overzicht volgen van wat er in de pilot gemeenten al wordt gedaan aan nazorg. Tot slot worden een aantal conclusies en aanbevelingen gegeven.

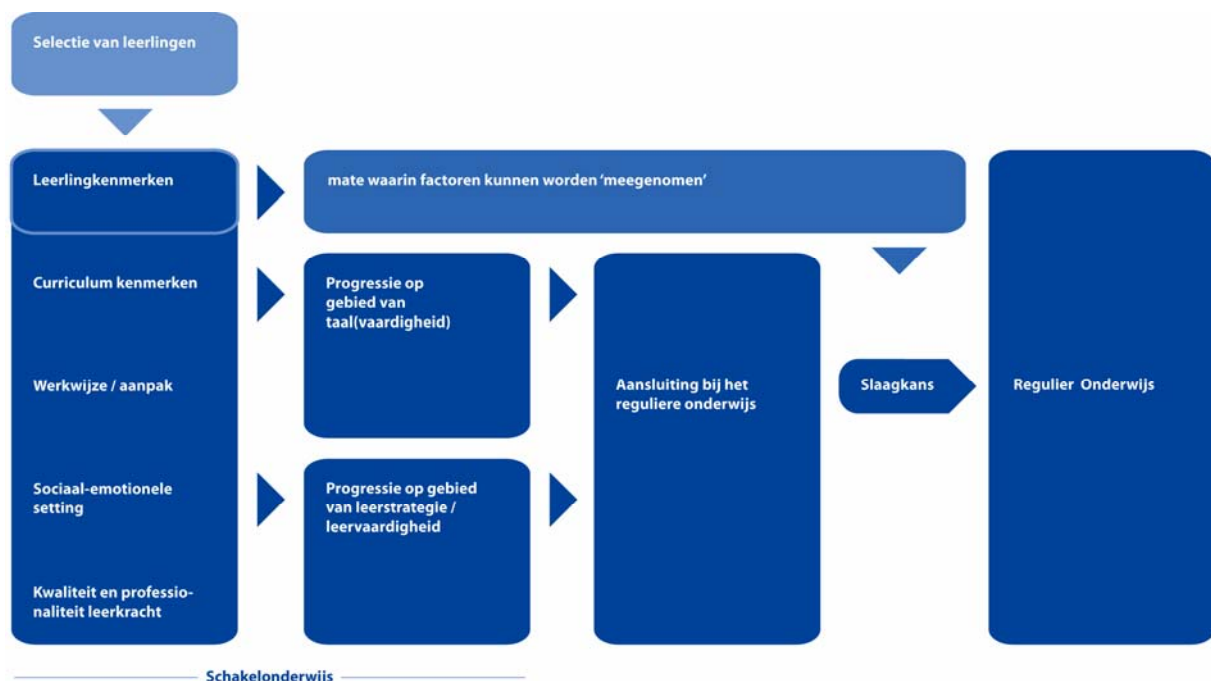
2. Waarom nazorg bij schakelklassen?

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag waarom nazorg bij schakelklassen nodig zou kunnen zijn. Allereerst worden twee redenen besproken die pleiten voor nazorg. Vervolgens zal het schakelproces in beeld worden gebracht. Daarbij staan de (succes)factoren van de schakelklas centraal, omdat deze ook sterk bepalend zijn voor de behoefte aan nazorg.

Nazorg bij schakelklassen is controle op en begeleiding van leerlingen bij de overgang van de schakelklas naar het reguliere onderwijs.

Redenen voor nazorg

Er zijn twee redenen waarom begeleiding van schakelklasleerlingen na het schakeljaar nodig kan zijn. Allereerst kan het zijn dat schakelklasleerlingen niet in staat zijn om in één jaar hun taalachterstand voldoende in te lopen. Voor deze leerlingen zal extra begeleiding op het gebied van taal noodzakelijk zijn om van de geboekte vooruitgang in het schakeljaar te kunnen blijven profiteren in het reguliere onderwijs. Ten tweede zal er nazorg geboden moeten worden wanneer blijkt dat door een jaar schakelonderwijs nieuwe aansluitingsproblemen met het reguliere onderwijs ontstaan. De vormgeving van het schakelonderwijs en de daarin werkzame mechanismen/factoren kunnen deze nieuwe aansluitingsproblemen veroorzaken.

Figuur 2. Proces van het schakelonderwijs: inzicht in de factoren die bijdragen aan het vergroten van de slaagkans van leerlingen in het reguliere onderwijs

(Succes)factoren van schakelklassen

Uit verschillende gesprekken met gemeenten, schoolbegeleidingsdiensten en schakelklasleerkrachten¹ kwam naar voren dat diverse factoren van invloed zijn op de vooruitgang van leerlingen in de schakelklas en daarmee ook op de aansluiting bij het reguliere onderwijs en de noodzakelijkheid van nazorg. Vijf van de belangrijkste (succes)factoren worden in figuur 2 in beeld gebracht. Deze mechanismen/(succes)factoren zijn: de kenmerken van de leerlingen, de kenmerken van het curriculum, de werkwijze in de schakelklas, de veilige sociaal-emotionele setting en de kwaliteit/professionaliteit van de schakelklasleerkracht. De factoren hebben ieder afzonderlijk invloed op de vooruitgang van leerlingen in de schakelklas, maar ze beïnvloeden ook elkaar. Echter in de uiteenzetting hieronder zal geprobeerd worden om ze zoveel mogelijk uit elkaar te trekken en daarmee inzicht te bieden in de afzonderlijke werking.

¹ Een overzicht van de respondenten is te vinden in de bijlagen.

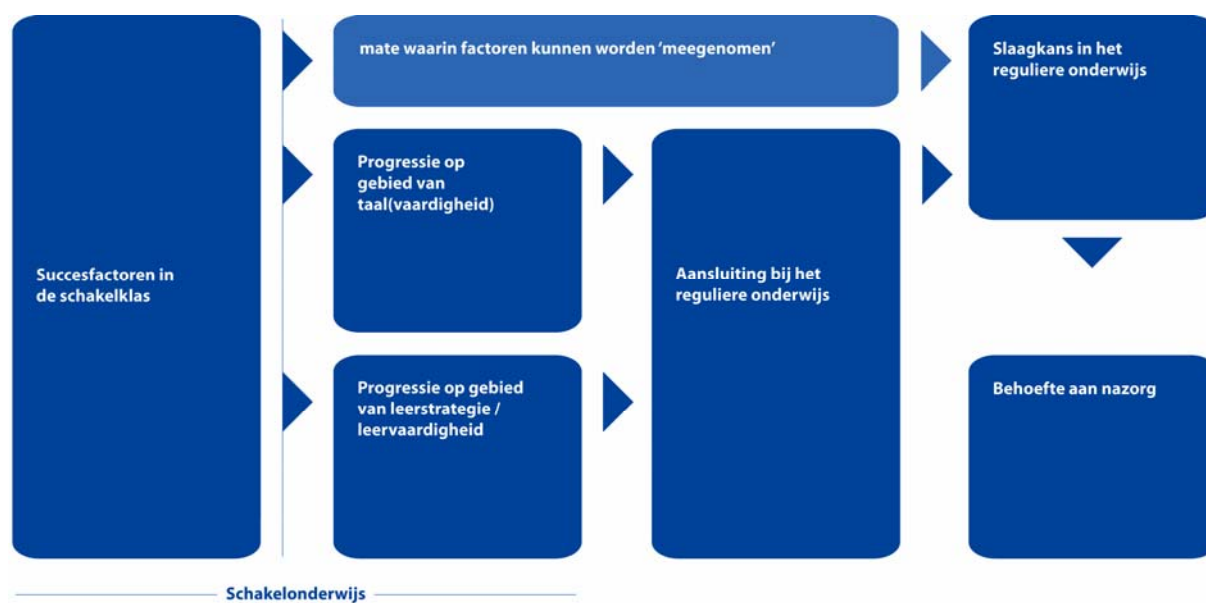
1. Allereerst hebben de *kenmerken van de leerlingen* invloed op de snelle vooruitgang op taalgebied in de schakelklas. In de meeste schakelklassen worden de leerlingen in meer of mindere mate geselecteerd op leerbaarheid, motivatie/werkhouding en gedrag. Vaak is de betrokkenheid van ouders ook een van de selectiecriteria. In de schakelklas worden de leerlingen gestimuleerd om veel en hard te werken, hun huiswerk te maken en boeken te lezen. Dit heeft alleen zin als de leerlingen ook zelf gemotiveerd zijn om hard te werken en als de leerlingen nog niet aan hun maximum zitten wat betreft leerbaarheid. Ook worden de leerlingen in veel gevallen geselecteerd op afwezigheid van gedragsproblemen, zodat in de lessen de nadruk kan komen te liggen op het verwerven van taal. Een deel van de snelle vooruitgang op taalgebied in de schakelklas zal afhankelijk zijn van de selectie op gunstige leerlingkenmerken.
2. Ook werden de *kenmerken van het curriculum* genoemd als een belangrijke verklaring voor de vooruitgang van schakelklasleerlingen op taalgebied. In de schakelklassen wordt geen gebruik gemaakt van een vast voorgeschreven curriculum, maar de inhoud en vormgeving wordt veelal overgelaten aan de expertise van de schakelklasleerkracht eventueel in combinatie met een schoolbegeleidingsdienst. Toch staan (bijna) alle lessen in het teken van taal: uitbreiding van woordenschat, luister- en spreekvaardigheid en (begrijpend) lezen. Vergeleken bij de reguliere groepen worden er in de schakelklas niet alleen meer uren besteed aan taalonderwijs, maar zijn ook de lesmethoden toegespitst op de taalproblematiek van de leerlingen. De meeste aandacht gaat uit naar woordenschat en begrijpend lezen. Omdat de leerkrachten hoge verwachtingen hebben van de leerlingen in een schakelklas, mede door de selectie op leerbaarheid en motivatie, ligt het niveau van de lesstof veelal hoog.
3. Als derde verklaring voor de snelle taalverwerving van leerlingen in een schakelklas worden de *werkwijze en aanpak* genoemd. In vrijwel elke schakelklas wordt veel aandacht besteed aan het aanbieden van taalonderwijs op maat om de leerlingen zo veel mogelijk te bedienen op hun eigen niveau. In de schakelklassen krijgen de leerlingen veel individuele begeleiding, maar wordt ze ook een bepaalde mate van zelfstandig werken bijgebracht. Het aanleren van zelfstandigheid komt vooral naar voren in het werken volgens projectmatig en thematisch onderwijs. Door projectmatig te werken leren de leerlingen om woorden in een context te plaatsen, wat een kennisverbreding en een stijging van hun algemene ontwikkeling tot gevolg heeft.
4. De *veilige sociaal-emotionele setting* van de schakelklas is een vierde aannemelijke verklaring voor de snelle taalverwerving in de schakelklas. In de schakelklas wordt veel aandacht besteed aan het creëren van groepsgevoel. De schakelklas bestaat dikwijls uit een kleine groep gemotiveerde leerlingen zonder gedragsproblemen, maar met een taalachterstand. Zo ontstaat een gevoel van saamhorigheid en dat heeft een positief effect op het zelfvertrouwen van de leerlingen. Veel schakelklasleerkrachten geven aan dat ze het zelfvertrouwen van de schakelklasleerlingen in de loop van het jaar zien groeien. In het begin bijvoorbeeld zijn de leerlingen heel voorzichtig en schuchter in de klas en een paar maanden later stellen ze vol zelfvertrouwen vragen of houden een presentatie. Verder beschrijven de leerkrachten dat er een sfeer ontstaat van 'we gaan ervoor' en 'presteren is de norm'. Ook gaan de (oudere) leerlingen goede prestaties in elkaar waarderen en worden er bij een goed cijfer complimenten uitgedeeld door klasgenoten. Deze sfeer maakt dat leerlingen elkaar stimuleren om hun best te doen, wat weer bijdraagt aan de vorderingen in de schakelklas.
5. Als laatste is de *kwaliteit en professionaliteit van de leerkracht* een veel genoemde verklaring voor de snelle vorderingen van leerlingen in de schakelklas. In de gesprekken met betrokkenen komt naar voren dat de schakelklasleerkrachten met veel zorg zijn geselecteerd. De meeste schakelklasleerkrachten zijn heel ervaren, hebben specifieke deskundigheid, hebben belangstelling voor de aanpak van taalachterstanden, zijn gemotiveerd, betrokken en in staat naar meerdere niveau's te differentiëren. Vooral bij het opzetten van een schakelvoorziening wordt er veel van een leerkracht verwacht. Er zijn geen specifieke methoden en aanpakken voor de schakelklas. Een schakelklasleerkracht heeft grotendeels de verantwoordelijkheid om het onderwijsproces zo in te richten dat de taalachterstand van leerlingen zoveel mogelijk weggewerkt wordt en leerlingen handvatten te bieden om op taalgebied goed te kunnen meekomen in het reguliere onderwijs, waardoor de aansluiting bij en slaagkans in het reguliere onderwijs toenemen.

3. Nadenken over nazorg

In dit hoofdstuk staat het nadenken over nazorg bij schakelklassen centraal. Er zal worden gekeken wanneer nazorg voor (oud-)schakelklasleerlingen noodzakelijk is.

Noodzaak van nazorg?

De vraag of nazorg noodzakelijk is, hangt samen met twee vragen: 'In hoeverre is de schakelklasleerling in staat om zijn/haar taalachterstand in te lopen in de schakelklas voor een goede aansluiting bij het reguliere onderwijs?' en 'In welke mate zijn door het onderwijskundige proces in de schakelklas nieuwe aansluitingsproblemen ontstaan?'.

Figuur 3. Behoefte aan nazorg na schakelonderwijs

Er kan worden gesteld dat de aansluiting bij het reguliere onderwijs op grofweg twee punten spaak kan lopen. Ten eerste kan het zijn dat een oud-schakelklasleerling in het reguliere onderwijs moeilijkheden krijgt op het gebied van taal, doordat de taalachterstand in de schakelklas niet voldoende is weggewerkt voor een goede aansluiting met het reguliere onderwijs. Deze (kleine) achterstand kan ervoor zorgen dat de oud-schakelklasleerlingen (nog) niet in staat zijn om lessen te volgen op het niveau van het reguliere onderwijs. Ook uit gesprekken met schakelklasleerkrachten kwam naar voren dat er niet verwacht kan worden dat alle schakelklasleerlingen moeiteloos kunnen meedraaien op het niveau van de reguliere groep. Voor deze leerlingen is het belangrijk dat er nazorg wordt geboden op het gebied van taal om de risico's van de nog aanwezige taalachterstand te verminderen.

Ten tweede zou het zo kunnen zijn dat aan het eind van de schakelklas door de inrichting van het schakelproces nieuwe aansluitingsproblemen zijn ontstaan waardoor oud-schakelklasleerlingen niet voldoende kunnen meekomen in het reguliere onderwijs. Hoe meer het succes afhankelijk is van de in de schakelklas werkende mechanismen, hoe groter de kans op aansluitingsproblemen bij het reguliere onderwijs. Dus naarmate de effectiviteit van de schakelklas meer steunt op factoren die de leerlingen kunnen 'meenemen' naar en benutten in het reguliere vervolgonderwijs, hoe beter de aansluiting en dus de slaagkans van de leerlingen is. Succesfactoren die leerlingen kunnen meenemen naar het reguliere onderwijs zijn over het algemeen de leerlingkenmerken (zoals leercapaciteiten, motivatie en werkhouding), taalbeheersing en woordenschat (mede dankzij de kenmerken van het curriculum) en leerstrategieën en leervaardigheden (voor zover deze aansluiten bij de werkwijze in het reguliere onderwijs). Succesfactoren die leerlingen niet of nauwelijks kunnen meenemen zijn de kwaliteit van de leerkracht en de veilige sociaal-emotionele setting in de schakelklas. Deze laatst genoemde factoren kunnen wel een positieve invloed hebben op de succesfactoren die meegenomen kunnen worden.

Behoeftte aan nazorg

Het zal niet voor alle leerlingen nodig zijn om een niet-reguliere vorm van nazorg te realiseren, want het zal per schakelklas en per schakelklasleerling verschillen of zich aansluitingsproblemen voor zullen doen. Een uitgebreide vorm van nazorg zal alleen nodig voor die schakelklassen waarvan het onderwijsproces sterk afwijkt van het reguliere onderwijsproces en voor die leerlingen die een groter risico hebben op terugval in het reguliere onderwijs.

Met het opzetten en inrichten van nazorg kan al begonnen worden bij het ontwerpen van een schakelklas. Het is belangrijk om bij de inrichting van schakelklassen rekening te houden met de aansluiting bij het reguliere onderwijs, zodat er geen nieuwe kloven veroorzaakt worden die de leerlingen moeten overbruggen. De in hoofdstuk twee beschreven factoren kunnen helpen bij het maken van een inschatting van de kans op aansluitingsproblemen bij de overstap naar het reguliere onderwijs. Bijvoorbeeld de mate van selectie op kenmerken van de schakelklasleerlingen is van belang bij het nadenken over nazorg, want hoe strenger de leerlingen worden geselecteerd op leerbaarheid en motivatie, hoe kleiner de noodzaak van nazorg is. Het is belangrijk dat de nazorg wordt ingericht op de aard van de verwachte aansluitingsproblemen bij het reguliere onderwijs. Hierbij kan met name gedacht worden aan (sociaal-emotionele) begeleiding.

Voor de bepaling van behoefte aan nazorg bij schakelklasleerlingen is ook het soort leerlingen waarvoor de schakelklas wordt opgezet een indicator. Uit de gesprekken met schakelklasleerkrachten en schoolbegeleidingsdiensten komt naar voren dat de taalachterstand van onderinstromers grotendeels weg te werken is in één jaar schakelonderwijs, zodat ze vrijwel probleemloos kunnen meedraaien in het reguliere onderwijs. Voor neveninstromers blijkt dat vaak niet het geval te zijn. Het merendeel van de neveninstromers blijkt aan het eind van de schakelklas nog een relatief laag uitstroomniveau te hebben. Hoe groter de taalachterstand van leerlingen, hoe groter de noodzaak van nazorg is. Voor neveninstromersgroepen is het dan ook aan te raden om voor iedere leerling de mogelijkheid te bieden om in het reguliere onderwijs een vorm van nazorg te genieten die primair gericht is op taalverwerving.

Er kan niet altijd van tevoren worden bekeken welke leerlingen risico's zullen lopen bij de overstap naar het reguliere onderwijs. Daarom zullen schakelklasleerkrachten ook tijdens het schakeljaar alert moeten blijven op het signaleren van risicoleerlingen. Ook voor deze leerlingen is het van belang om in hun behoefte aan nazorg te voorzien.

De kopklas van Utrecht

Collegiale consultatie

Het idee achter collegiale consultatie is een uitwisseling tussen brugklasleerkrachten en kopklasleerkrachten. De bedoeling is dat brugklasdocenten een aantal lessen komen geven in de kopklas en dat de kopklasleerkracht deze lessen observeert en voorziet van feedback, vooral op het gebied van taalaanbod en taalverwerving. En ook dat de kopklasleerkracht lessen gaat volgen in de brugklas, zodat hij/zij op de hoogte is van wat er in de brugklas van de leerlingen verwacht wordt. Die uitwisseling is eigenlijk alleen mogelijk als een kopklas gehuisvest is in een VO-school. De overgang naar de brugklas is voor veel (kopklas)leerlingen zwaar en kan vergemakkelijkt worden door goede contacten tussen de kopklas (PO-school) en de brugklas. Ook kunnen de leerlingen geprikkeld worden door het niveau waarop de lessen gegeven worden en willen er nog hard aan gaan trekken voordat ze naar de brugklas gaan. Collegiale consultatie kan dus veel positieve effecten met zich meebrengen.

4. Opzetten en inrichten van nazorg

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op hoe men bij het opzetten en inrichten van nazorg te werk kan gaan.

Verschil in focus

Voor de inrichting van nazorg moet gekeken worden op welk gebied een oud-schakelklasleerling extra ondersteuning of begeleiding nodig heeft. Het kan zo zijn dat een oud-schakelklasleerling moeilijkheden krijgt in het reguliere onderwijs op het gebied van taal. Sommige leerlingen zijn aan het eind van de schakelklas niet in staat om lessen te volgen op het niveau van het reguliere onderwijs. Wanneer daar niet of nauwelijks aandacht aan wordt besteed, raken deze leerlingen opnieuw achterop en dreigen de effecten van het jaar schakelonderwijs teloor te gaan. Andere oud-schakelklasleerlingen in het reguliere onderwijs krijgen problemen op sociaal-emotioneel gebied, zoals vermindering van het zelfvertrouwen, motivatie en werkhouding. Deze leerlingen hebben nog extra aandacht en ondersteuning nodig van een (schakel)leerkracht om in het reguliere onderwijs niet achterop te raken. Van belang is om bij de inrichting van nazorg onderscheid te maken in verschillende gebieden waarop nazorg na een schakelklas nodig zou kunnen zijn. De vijf (succes)factoren kunnen hierbij een rol spelen.

Mogelijkheden voor het vormgeven van nazorg

Aan de hand van interviews met schakelklasleerkrachten, schoolbegeleidingsdiensten en gemeenten wordt geprobeerd inzicht te geven in wat mogelijkheden zijn voor het vormgeven van nazorg bij schakelklassen. Voor de uitwerking van de verschillende mogelijkheden voor nazorg en het in kaart brengen van de succes- en faalfactoren van deze vormen van nazorg, is een indeling gemaakt van de nazorginitiatieven bij schakelklassen in de pilotgemeenten. Allereerst moeten daar een paar opmerkingen bij geplaatst worden. In de pilotgemeenten draaien alleen voltijd schakelklassen. Daarom is er geen onderscheid gemaakt tussen voltijd-, deeltijd- en verlengde schooldagvarianten. Ook is er geen onderscheid gemaakt tussen schakelklassen als parallelklas of als tussenschakel. Het onderscheid tussen de bovenschoolse en de schoolspecifieke varianten speelt in de indeling een bescheiden rol. Het spreekt vanzelf dat bovenschoolse varianten over het algemeen meer moeite moeten doen om de contacten met de ontvangende leerkrachten te onderhouden. Bij schoolspecifieke varianten verlopen de contacten meer vanzelf en dat levert een groot voordeel op bij het opzetten en uitvoeren van nazorg bij schakelklassen. Voor de inrichting van nazorg bij schakelklassen wordt wel onderscheid gemaakt tussen kopklassen, klassen voor neveninstromers (nieuwkomers) en klassen voor onderinstromers (allochtoon en autochtoon). Ook voor de momenten waarop nazorg plaatsvindt, kan een onderscheid gemaakt worden. Allereerst kan nazorg plaatsvinden in de schakelklas om de schakelklasleerlingen voor te bereiden op de overgang naar het reguliere onderwijs (preventieve werking). Het tweede moment waarop nazorg kan plaatsvinden is gedurende de overgang van de schakelklas naar het reguliere onderwijs. Als derde kan nazorg plaatsvinden in de periode na de overgang naar het reguliere onderwijs, wanneer de schakelklasleerling weer onderwijs volgt in de reguliere groep (repressieve werking). Voor het inrichten van nazorg bij schakelklassen zijn talloze activiteiten en combinaties van activiteiten denkbaar. Bij het maken van deze indeling is niet gestreefd naar een uitputtende opsomming van alle nazorgactiviteiten, maar naar het bieden van tips en ideeën voor de schakelklasleerkracht/school bij het nadenken over en inrichten van nazorg bij schakelklassen. Datzelfde geldt voor opsomming van de succes- en faalfactoren.

De kopklas van Utrecht

Nazorgprotocol

Voor de oud-kopklasleerlingen van de kopklas te Utrecht is een nazorgprotocol ontwikkeld. Het doel van dit protocol is om een 'warme' overdracht te realiseren door extra informatie over de leerlingen aan het voortgezet onderwijs te geven. Ook willen ze met het protocol bijdragen aan het voorkomen van afstroom van kopklasleerlingen in het voortgezet onderwijs. In het protocol wordt weergegeven wat de nazorg voor kopklasleerlingen inhoudt en wat de mogelijkheden zijn op het gebied van nazorg. Verder wordt in een tijdsplanning weergegeven wanneer wat plaats zal vinden en door wie, bijvoorbeeld in week 4-5 van het nieuwe schooljaar vindt het eerste gesprek plaats tussen de kopklasdocent en de brugklasmentor en eventueel met de leerling.

Kopklassen

Voor de overgang naar het reguliere onderwijs

Nazorginitiatieven

- De kopklasleerkracht zoekt in een vroeg stadium contact met de ontvangende scholen om het schakelonderwijsproces en de (risico)leerlingen te bespreken.
- De kopklasleerkracht houdt voor alle kopklasleerlingen een dossier bij met daarin informatie over zowel de taal- als de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling.
- De kopklasleerkracht woont lessen bij in de brugklas of hij/zij organiseert lessen van brugklasleerkrachten in de kopklas, zodat de leerlingen in aanraking komen met de vormgeving en het niveau van de lessen in de brugklas.
- De kopklasleerkracht bereidt de leerlingen voor op de brugklas door bijvoorbeeld de nadruk te leggen op zelfstandig werken en het inwinnen van informatie bij klasgenoten in plaats van alleen bij de leerkracht.
- De kopklasleerkracht laat de kopklasleerlingen zelf terugrapporteren aan de basisschool waarvan ze afkomstig zijn. De bedoeling is dat de kopklasleerlingen leren dat het wenselijk is om in de brugklas ook zelf hun eigen ervaringen terug te rapporteren aan de kopklasleerkracht.

Tijdens de overgang naar het reguliere onderwijs

Nazorginitiatieven:

- De kopklasleerkracht stuurt nazorgrapportages van alle leerlingen naar de ontvangende scholen, met daarin per leerling beschreven wat zijn/haar sterke en zwakke punten zijn.
- De kopklasleerkracht neemt tijdens de overgang naar het reguliere onderwijs contact op met de brugklascoördinator/mentor om mondeling toe te lichten welke leerlingen ze in de brugklas krijgen, wat de kopklas inhoudt en wat mogelijk de nazorgbehoefte van leerlingen is.
- De kopklasleerkracht stuurt een nazorgprotocol naar de brugklascoördinatoren met daarin informatie over wat er verwacht kan worden van de nazorg en er wordt een tijdsplanning gegeven met taken en contactmomenten voor zowel de kopklasleerkracht als de brugklascoördinator/mentor.

Na de overgang naar het reguliere onderwijs

Nazorginitiatieven:

- Aan het begin van de brugklas neemt de kopklasleerkracht contact op met de brugklascoördinator/mentor om alle leerlingen nog eens apart door te spreken. Aan de hand van de nazorgrapportages worden de leerlingen (nog eens) mondeling besproken.
- Na het schakeljaar neemt de kopklasleerkracht nog tweemaal contact op met de ontvangende VO-scholen en vraagt naar de resultaten van de oud-kopklasleerlingen. Mogelijk ontstaat een structuur waarin tweemaal per schooljaar de rapporten van alle oud-kopklasleerlingen naar de kopklas gestuurd worden.
- De kopklasleerkracht stuurt lege nazorgrapportageformulieren op naar de VO-scholen, die de brugklasmentoren moeten invullen voor alle oud-kopklasleerlingen en vervolgens moeten terugsturen naar de kopklasleerkracht.
- Het opzetten van collegiale consultatie: een uitwisseling van ideeën tussen de kopklasleerkracht en de brugklasmentoren/leerkrachten over hoe onderwijsprocessen voor dit type leerlingen kunnen worden geoptimaliseerd.
- De kopklasleerkracht benoemt per kopklas twee risicoleerlingen. Deze leerlingen moeten extra begeleiding krijgen en intensiever gevolgd worden.

Succesfactoren:

- Huisvesting van een kopklas in een school voor voortgezet onderwijs heeft veel voordelen:
 - Leerlingen kunnen in de kopklas al wennen aan de 'nieuwe' school en hebben daarin een (kleine) voorsprong bij hun aankomende klasgenoten vanuit het basisonderwijs.
 - De kopklasleerkracht kan gemakkelijker contact onderhouden met de brugklasmentoren/leerkrachten voor bijvoorbeeld afspraken over nazorg.
 - Mogelijkheden voor het maken van afspraken met de VO-school over het plaatsen van alle kopklasleerlingen die de kopklasleerkracht aanmeldt. Zo kunnen de oud-kopklasleerlingen gemakkelijker gevolgd worden en kan er sneller ingegrepen worden bij problemen.

- Het heeft de voorkeur als kopklasleerkrachten veel kennis hebben van de VO-scholen, zodat ze een passende school kunnen vinden voor de kopklasleerlingen, bijvoorbeeld wat betreft niveau en bevolkingssamenstelling.
- Het aanstellen van een kopklascoördinator per gemeente, die taken van de kopklasleerkrachten kan overnemen. Deze kopklascoördinator kan voorzien in het uitwisselen van ervaringen tussen kopklasleerkrachten, in het volgen van alle oud-kopklasleerlingen en het onderhouden van de contacten met de VO-scholen.

Faalfactoren:

- (Te) weinig contact tussen de kopklas en de brugklas is vaak een struikelblok voor het opzetten en uitvoeren van nazorg.
- De terugkoppeling van de VO-school naar de kopklasleerkracht over de resultaten van de oud-kopklasleerlingen is vaak niet vanzelfsprekend en moet dikwijls het initiatief van de kopklasleerkracht zijn.

De kopklas van Amsterdam

Dit jaar worden alle leerlingen die deelgenomen hebben aan de kopklas in Amsterdam gevraagd om een *terugkommiddag in de kopklas* bij te wonen. De bedoeling van die middag is dat er samen met de leerlingen wordt geëvalueerd over wat er wel en niet goed ging in de kopklas. Ook zal er aandacht worden besteed aan de ervaringen van de leerlingen bij de overgang naar de reguliere brugklas. De kopklasleerkrachten en coördinator willen graag zowel positieve als negatieve feedback krijgen op het functioneren van de kopklas, zodat daar volgend schooljaar wat meegedaan kan worden. (Op het moment van het interview, rond eind maart 2005, stond er al één terugkombijeenkomst gepland voor het einde van het schooljaar 2005-2006)

Neveninstroomgroepen

Voor de overgang naar het reguliere onderwijs

Nazorginitiatieven:

- De schakelklasleerlingen aan het eind van het schakeljaar kennis laten maken met de vervolggroep in het reguliere onderwijs in een soort verkennings-/gewenningsperiode.
- Het ontwikkelen en invullen van overdrachtsformulieren, waarin per leerling de taal- en sociaal-emotionele ontwikkeling wordt beschreven.
- Voor iedere leerling een digitale portfolio ontwikkelen met daarin niet alleen informatie over de leerlingen op het gebied van niveau en problematieken, maar ook werk van de leerlingen zelf.

Tijdens de overgang naar het reguliere onderwijs

Nazorginitiatieven:

- De schakelklasleerkracht stuurt per leerling een overdrachtsformulier op naar de ontvangende leerkrachten, waarin de taal- en sociaal-emotionele ontwikkeling wordt beschreven
- De schakelklasleerkracht stuurt een schakelklasprotocol naar de ontvangende leerkrachten, met daarin informatie over de opvang van neveninstromers binnen het basisonderwijs.

Na de overgang naar het reguliere onderwijs

Nazorginitiatieven:

- Een gesprek arrangeren tussen de schakelklasleerkracht en de ontvangende leerkracht om de overdrachtsformulieren te bespreken. Daarbij is de aanwezigheid van de intern begeleider van de ontvangende school wenselijk.
- In een gesprek tussen de schakelklasleerkracht en de ontvangende leerkracht (en eventueel de intern begeleider) een programma ontwikkelen voor de oud-schakelklasleerlingen dat aansluit bij het programma in de schakelklas met name op het gebied van taal.
- Regelmatig contact tussen de schakelklasleerkracht en de ontvangende leerkracht om te bespreken hoe het met de leerling gaat en of er zich lastige situaties hebben voorgedaan.
- Het organiseren van extra begeleiding in de vorm van bijles op het gebied van taal.
- Een nazorgtraject organiseren in de vorm van een halve dagopvang: na het schakeljaar elke schooldag een halve dag besteden aan het volgen van extra taalonderwijs.

- Een nazorgtraject organiseren in de vorm van een verlengde schooldag: na het schakeljaar nazorg realiseren in de vorm van extra uren taalonderwijs naast de reguliere schooltijd.
- Het regelmatig organiseren van terugkomenten in de schakelklas.
- Het organiseren van netwerkbijeenkomsten, zodat een paar keer per jaar ervaringen uitgewisseld kunnen worden tussen schakelklasleerkrachten en ontvangende leerkrachten.

Succesfactoren:

- Neveninstromers zullen in veel gevallen ook na een schakeljaar nog een forse taalachterstand hebben en dan zal een minimale vorm van nazorg vaak niet voldoende zijn. Voor deze leerlingen zal een uitbreiding op maat gezocht moeten worden.
- Bij de vormgeving van nazorg voor neveninstromers is maatwerk vereist. Bij nieuwkomers is de verscheidenheid in leeftijd, leerbaarheid en aanwezigheid van eventuele andere problemen erg groot, omdat in principe geen selectie aan de poort van de schakelklas plaatsvindt.

Faalfactoren:

- Het blijkt moeilijk te zijn om de ontvangende leerkracht voldoende toe te rusten met informatie over de zorg die de leerlingen na het schakeljaar (nog) nodig hebben.
- Vooral bij neveninstromers is één van de gevaren bij de overstap naar het reguliere onderwijs dat leerlingen zich weer onzeker gaan voelen, omdat ze wéér in een nieuwe situatie terecht komen.

De neveninstroomgroep te Den Haag

Nazorgtraject halve dagopvang

Voor volgend schooljaar 2006-2007 heeft de neveninstroomgroep aangegeven dat een *nazorgtraject in de vorm van halve dagopvang* voor oud-schakelklasleerlingen wenselijk zou zijn. Dit houdt in dat het mogelijk zou zijn om de oud-schakelklasleerlingen nog een jaar te begeleiden in het reguliere onderwijs, omdat hun taalachterstand nog relatief groot is. Het idee is dat neveninstromers het jaar na de schakelklas voor ongeveer vier dagdelen per week teruggaan naar een schakelklas.

Onderinstroomgroepen

Voor de overgang naar het reguliere onderwijs

Nazorginitiatieven:

- De schakelklasleerlingen aan het eind van het schakeljaar kennis laten maken met de vervolggroep in het reguliere onderwijs in een soort van verkennings-/gewenningsperiode.
- Het ontwikkelen en invullen van overdrachtsformulieren, waarin per leerling de taal- en sociaal-emotionele ontwikkeling wordt beschreven.

Tijdens de overgang naar het reguliere onderwijs

Nazorginitiatieven:

- De schakelklasleerkracht stuurt per leerling een overdrachtsformulier op naar de ontvangende leerkrachten, waarin per leerling de taal- en sociaal-emotionele ontwikkeling wordt beschreven.
- De schakelklasleerkracht stuurt een protocol naar de ontvangende leerkrachten, met daarin informatie over het onderwijskundige proces van de schakelklas.

Na de overgang naar het reguliere onderwijs

Nazorginitiatieven:

- Een gesprek arrangeren tussen de schakelklasleerkracht en de ontvangende leerkracht om de overdrachtsformulieren te bespreken. Daarbij is de aanwezigheid van de intern begeleider van de ontvangende school wenselijk.
- Het regelmatig organiseren van terugkomenten in de schakelklas.
- Overdraagbaar maken van de opgedane kennis over het schakelonderwijs naar het reguliere onderwijs, door bijvoorbeeld het schriftelijk omschrijven van de schakelklasaanpak en het coachen van leerkrachten.
- Regelmatig contact tussen de schakelklasleerkracht en de ontvangende leerkracht om te bespreken hoe het met de leerling gaat en of er lastige situaties zijn.

Succesfactoren:

- Wat betreft het hanteren van methoden en aanleren van leerstrategieën is het wenselijk om zoveel mogelijk aan te sluiten bij het reguliere onderwijs.
- Door het relatief hoger uitstroomniveau van onderinstromers is het veelal niet nodig om een uitgebreid nazorgtraject op te zetten, maar om wel een minimale vorm van nazorg te hanteren.
- Op scholen waar veel leerlingen met taalachterstanden zitten, is het van belang om veel aandacht te besteden aan de overdracht van de schakelklasaanpak.

Faalfactoren:

- Het blijkt moeilijk te zijn om de ontvangende leerkracht voldoende toe te rusten met informatie over de zorg die de leerlingen na het schakeljaar (nog) nodig hebben.

De schoolbegeleidingsdienst Eduniek te Utrecht

Thema 'vervolgonderwijs'

Eén van de initiatieven van de schoolbegeleidingsdienst Eduniek te Utrecht ter voorbereiding op de overgang naar het reguliere onderwijs bij bovenschoolse schakelklassen is het inrichten van een project met als thema 'vervolgonderwijs'. Als bijvoorbeeld twee leerlingen uit een schakelklas naar dezelfde vervolgschool gaan, kunnen ze samen dat thema uitwerken. Door het brengen van een bezoekje aan de school en informatie over de school te verzamelen, kunnen ze al een beetje proeven aan het vervolgonderwijs op een reguliere school.

Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van nazorg bij schakelklassen

1. Begin bij het opzetten van een schakelklas met nadenken over wat de inrichting van het schakeljaar betekent voor de aansluiting bij het reguliere onderwijs. Denk hierbij aan de vijf (succes)factoren van de schakelklas.
2. Bereid de schakelklasleerlingen aan het eind van het schakeljaar zo goed mogelijk voor op de overgang naar het reguliere onderwijs.
3. Schrijf een nazorg-/overdrachtrapportage van alle schakelklasleerlingen voor de ontvangende leerkracht(en).
4. Breng de ontvangende leerkracht ervan op de hoogte als het niveau van de schakelklasleerlingen nog onder het gemiddelde niveau ligt.
5. Bepaal wat de risicoleerlingen zijn; de leerlingen die naar alle waarschijnlijkheid een extra zorgbehoefte hebben in het reguliere onderwijs op taalgebied en/of sociaal-emotioneel gebied.
6. Leg de onderwijskundige zaken vast en beschrijf wat er gedaan is in de schakelklas, zodat de expertise in de vorm van een onderwijsplan inzichtelijk en beschikbaar wordt voor de hele basisschool.
7. Vraag de prestaties van oud-schakelklasleerlingen in het reguliere onderwijs op en signaleer daarmee tijdig welke leerlingen de aansluiting dreigen te verliezen.
8. Realiseer een vorm van opvang voor oud-schakelklasleerlingen die in het reguliere onderwijs in de problemen (dreigen te) komen.
9. Stem de nazorg af op de individuele behoeften van de (oud-)schakelklasleerlingen.

5. Inventarisatie van nazorgactiviteiten binnen de pilot gemeenten

In dit hoofdstuk zal ingegaan worden op wat er in de praktijk kan worden gedaan op het gebied van nazorg bij schakelklassen. Om te voorkomen dat de resultaten van schakelklasleerlingen terugzakken na terugkeer in het reguliere onderwijs kunnen een aantal stappen, variërend in intensiteit, genomen worden op het gebied van nazorg. Om een overzicht te geven van wat er in de pilot gemeenten wordt gedaan aan nazorg bij schakelklassen, zijn in de bijlage tabellen opgenomen waar per gemeente wordt aangegeven wat de nazorgactiviteiten zijn. In tabel 1 wordt per gemeente aangegeven welke nazorgactiviteiten ze al afgesproken hebben. In de tabellen 2 tot en met 5 worden de nazorgactiviteiten verder uitgewerkt. De nazorgactiviteiten zijn als volgt ingedeeld: monitoring van (oud-)schakelklasleerlingen, begeleiding van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg, begeleiden van schakelklasleerlingen bij de overgang naar het reguliere onderwijs en opvang van oud-schakelklasleerlingen bij problemen. Hierna volgt een uitwerking van deze activiteiten. In de eerste tabel staan achter enkele gemeenten een sterretje (*), dat wil zeggen dat er van deze gemeenten bekend is dat zij ideeën hebben ontwikkeld en/of initiatieven hebben genomen op het gebied van nazorg bij schakelklassen. Deze nazorgideeën en/of initiatieven staan geformuleerd in kaders door het hele rapport.

Monitoring van (oud-)schakelklasleerlingen

In een rapport van Oberon² wordt monitoring als volgt gedefinieerd: “het periodiek verzamelen van gegevens ten behoeve van een standaardset aan indicatoren”. Ook wordt de volgende omschrijving van monitoring in het rapport aangehaald: “het met behulp van kengetallen systematisch volgen van – en rapporteren over – ontwikkelingen op bepaalde beleidsterreinen”. Verder wordt in het rapport van Oberon aangegeven dat monitoring wordt gebruikt om verschillende beleidsontwikkelingen en de effecten daarvan zichtbaar te maken, zowel op korte termijn als op langere termijn. Hier gaan wij uit van de tweede definitie die in het rapport van Oberon geformuleerd is. In de rest van dit rapport zal onder monitoring worden verstaan: “Het systematisch volgen van – en rapporteren over – de ontwikkelingen in het schakelproces, en de ontwikkelingen van huidige schakelklasleerlingen en oud-schakelklasleerlingen.” De criteria die in de tabel gehanteerd worden voor monitoring is dat de resultaten van leerlingen zowel in de schakelklas, als tenminste één jaar na de schakelklas apart gevolgd en gerapporteerd worden. Zodat ook voor de leerlingen waarvan vooraf geen aansluitingsproblemen werden verwacht, nazorg geboden kan worden als dat nodig blijkt.

Begeleiding van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg

Het opzetten en uitvoeren van nazorg bij schakelklassen is een (te) grote taak voor alleen de schakelklasleerkrachten. Voor alle betrokkenen is het belangrijk dat de nazorg voor schakelklasleerlingen zo goed mogelijk vormgegeven wordt. Daarom is het wenselijk dat de schakelklasleerkrachten hierbij begeleid worden door de gemeente en/of de schoolbegeleidingsdienst en/of de directie/personeel van de schakelklasschool.

Begeleiden van schakelklasleerlingen bij de overgang naar het reguliere onderwijs

Om ook na het schakeljaar ervoor te zorgen dat de leerlingen vooruitgang blijven boeken, is het belangrijk om aandacht te besteden aan de overgang naar het reguliere onderwijs. De overgang naar het reguliere onderwijs, houdt niet alleen in dat leerlingen alleen begeleiding nodig hebben gedurende de overgang naar het reguliere onderwijs, maar ook in de periode voor en na de overgang. Daar is in het vorige hoofdstuk uitgebreid op ingegaan. Om dit te kunnen realiseren is de betrokkenheid en medewerking van de gemeente en/of schoolbegeleidingsdienst en/of de schakelklasschool en eventueel de ontvangende school wenselijk.

Opvang bij problemen van oud-schakelklasleerlingen

Het kan gebeuren dat de prestaties en het gedrag van oud-schakelklasleerlingen in het reguliere onderwijs tegenvallen vergeleken bij het schakeljaar. Het is dan belangrijk dat er een vorm van opvang voor deze leerlingen wordt georganiseerd, waardoor ze geholpen kunnen worden met hun problemen en mogelijk de problemen verminderen. De reguliere vorm van opvang zal in veel gevallen niet (geheel) volstaan en daarom zou de opvang (meer) moeten aansluiten bij de problematiek van oud-schakelklasleerlingen. Om een goede vorm van opvang te kunnen realiseren is het wenselijk dat samenwerking ontstaat tussen de gemeenten en/of de schoolbegeleidingsdienst en/of de schakelklasschool.

² Oberon (2002). Definitiestudie VVE-monitor. In opdracht van: Ministerie van OC&W.

6. Conclusie

Schakelklassen worden ingericht om leerlingen met een taalachterstand een betere kans van slagen te bieden in het reguliere onderwijs. Het schakelonderwijs is erop gericht om leerlingen met een taalachterstand een jaar intensief taalonderwijs te laten volgen, waardoor ze beter aansluiten bij het reguliere onderwijs. Toch bestaat de kans dat door het vaak bijzonder ingerichte schakelonderwijs nieuwe aansluitingsproblemen gecreëerd worden. Om deze aansluitingsproblemen zo veel mogelijk te voorkomen is het van belang dat bij de inrichting van het schakelonderwijs de nadruk komt te liggen op het gebruiken van zoveel mogelijk (succes)factoren die leerlingen kunnen 'meenemen' naar het reguliere onderwijs. Vanzelfsprekend zal het van geval tot geval verschillen of zich daadwerkelijk aansluitingsproblemen voordoen.

Toch komt uit gesprekken met betrokkenen uit de pilots schakelklassen naar voren dat het merendeel pleit voor in ieder geval een minimale variant van nazorg in de vorm van extra aandacht voor de overdracht van de schakelklasleerlingen aan de ontvangende leerkracht. Deze minimale variant kan uitgebreid worden aan de hand van de behoeften van de leerlingen. Er zullen oud-schakelklasleerlingen zijn die nog behoefte hebben aan nazorg op het gebied van taal, maar er zullen ook leerlingen zijn die behoefte hebben aan extra aandacht of begeleiding. Het zal echter niet nodig zijn om voor alle (oud-) schakelklassen een uitgebreid nazorgtraject op te zetten. Wel is het van belang om de nazorg, evenals het onderwijs in de schakelklas, af te stemmen op de individuele behoeften van de leerlingen. Neveninstromers kunnen bijvoorbeeld andere behoeften hebben dan onderinstromers en kopklasleerlingen kunnen weer andere specifieke behoeften hebben. Ook binnen deze doelgroepen zullen de behoeften van de leerlingen verschillen. Gesteld kan worden dat nazorg bij schakelklassen maatwerk vereist.

In de praktijk zijn al veel nazorgactiviteiten, initiatieven en ideeën ontwikkeld. Een aantal pilot gemeenten heeft al afspraken gemaakt ten aanzien van monitoring van (oud-) schakelklasleerlingen, begeleiding van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en inrichten van nazorg, het begeleiden van schakelklasleerlingen bij de overgang naar het reguliere onderwijs en het ontwikkelen van een vorm van opvang voor oud-schakelklasleerlingen die in de problemen (dreigen) te raken. Ook is van enkele gemeenten bekend dat zij nog andere initiatieven/ideeën hebben ontwikkeld op het gebied van nazorg. Voorbeelden van uitgewerkte nazorgactiviteiten zijn: verkennings- en gewenningsperiode in het reguliere onderwijs, nazorgprotocollen, nazorgtraject in de vorm van halve dagopvang, terugkom(mid)dagen in de schakelklas en collegiale consultatie.

Over de noodzaak van enige vorm van nazorg bij schakelklassen wordt in de pilot gemeenten nauwelijks getwijfeld. Wel wordt er verschillend gedacht over de inrichting van nazorg en de mogelijkheden daartoe. Ook de prioriteit die aan nazorg wordt gegeven verschilt tussen de pilots sterk. Eén ding is zeker, nazorg is (en blijft) een punt van aandacht en voor de ontwikkeling ervan is tijd nodig.

Aanbevelingen ten aanzien van inrichten van nazorg bij schakelklassen

- Bij het opzetten en inrichten van een (nieuwe) schakelklas is het belangrijk om na te denken over met welke aansluitingsproblemen leerlingen te maken kunnen krijgen na het schakeljaar. De vijf (succes) factoren van de schakelklas kunnen houvast bieden bij de eventuele invulling van nazorg. Bijvoorbeeld verschil in doelgroep betekent verschil in behoeften aan nazorg.
- Om de schakelklasleerlingen zo goed mogelijk voor te bereiden op de overgang naar het reguliere onderwijs is een goede overdracht essentieel. Van alle schakelklasleerlingen moet een nazorgrapportage geschreven worden voor de ontvangende leerkracht. Daarbij zal extra aandacht moeten worden besteed aan de nazorgbehoeften van de risicoleerlingen.
- Om de expertise die is opgedaan in de schakelklas beschikbaar en inzichtelijk te maken voor de hele basisschool, is het van belang om de onderwijskundige zaken vast te leggen. Vooral voor de schoolspecifieke schakelvarianten is het belangrijk om de specifieke taalaanpak van de schakelklas over te dragen aan de hele school, omdat dit vaak scholen betreft met veel leerlingen met een taalachterstand. In dit geval zal een wenperiode veel minder noodzakelijk zijn.
- Voor het (tijdig) signaleren van leerlingen die de aansluiting bij het reguliere onderwijs dreigen te verliezen is het noodzakelijk om de prestaties van oud-schakelklasleerlingen op te vragen. Voor leerlingen die in de problemen (dreigen te) komen is een vorm van opvang nodig. Wanneer er sprake is van een bovenschoolse schakelvariant, waarbij de leerlingen na de schakelklas naar verschillende scholen gaan, is het zicht houden op de oud-

schakelklasleerlingen dikwijls erg lastig. Het is dan extra van belang om de leerlingen zo goed mogelijk voor te bereiden op het reguliere onderwijs.

- Het heeft de voorkeur om nazorg af te stemmen op de individuele behoeften van de (oud-) schakelklasleerlingen en alert te zijn op de aansluiting van nazorg bij het reguliere onderwijs. De inrichting van nazorg moet niet tot gevolg hebben dat er opnieuw kloven ontstaan met het reguliere onderwijs, maar dat de leerlingen geleidelijk hun weg (terug) vinden naar het reguliere onderwijs.

Bijlagen

- I. Overzicht van de interviews**
- II. Indeling van nazorgactiviteiten bij schakelklassen in de pilot gemeenten**

Overzicht interviews

1^e Gespreksronde (oriënterend):

Schoolbegeleidingsdienst:

- Mevrouw C. Meijer: begeleider van de kopklas vanuit het HCO te Den Haag
- Mevrouw I. Leus: begeleider van de neveninstroomgroep vanuit het HCO te Den Haag

Kopklas:

- De heer J. van Embden: coördinator en leerkracht van de kopklas te Utrecht
- Mevrouw M. Merkestein: coördinator en leerkracht van de kopklas te Leiden (geen pilot)
- De heer A. Klos: coördinator en leerkracht van de kopklas te Utrecht.

Schakelklassen:

- Mevrouw E. Zwijnenberg: leerkracht van een neveninstroomgroep te Den Haag
- Mevrouw J. van Kampen: directeur van een school met een neveninstroomgroep te Den Haag
- Mevrouw L. Koridon: coördinator van de centrale opvangklas te Den Helder (geen pilot)

2^e Gespreksronde (scenario's):

Schoolbegeleidingsdienst:

- De heer P. Stassen: begeleider van de schakelklassen vanuit Eduniek te Utrecht

Schakelklassen:

- Mevrouw M. Nieuwstad: leerkracht van de schakelklas 6/7 te Amsterdam
- Mevrouw M. Caruso: leerkracht van de kopklas te Arnhem
- Mevrouw L. van der Vaart: leerkracht van de schakelklas tussen groep 2 en 3 te Vlaardingen

Gemeenten:

- Mevrouw H. Smit van de gemeente Utrecht
- Mevrouw S. ten Hag van de gemeente Den Haag
- De heer Kleinhesselink van de gemeente Vlaardingen

Tabel 1. Nazorgactiviteiten voor schakelklasleerlingen in de pilot gemeenten

Grote gemeenten	Variant	Monitoring van (oud-)schakelklas-leerlingen ³	Begeleiding van schakelklas-leerkrachten op het gebied van nazorg ⁴	Begeleiding van schakelklasleerlingen bij overgang naar regulier onderwijs ⁵	Zorg voor oud-schakelklasleerlingen ⁶
Amsterdam*	Kopklas	Ja	Ja	Ja	Ja
	Schakelklas voor leerlingen uit groep 6 en 7	Nee	Nee	Nee	Nee
Rotterdam	Taalklas	Nee	Nee	Nee	Nee
Den Haag*	Kopklas	Ja	Ja	Ja	Ja
	Neveninstromers	Nee	Ja	Ja	Nee
Utrecht*	Kopklas en Taalklas	Ja	Ja	Ja	Ja

N.B. De informatie in de tabellen is afkomstig uit vragenlijsten van en gesprekken met de pilotgemeenten, grotendeels vanuit gemeentelijk gezichtspunt. Deze informatie is verkregen omstreeks april/mei 2006 en heeft betrekking op de nazorginitiatieven die destijds aanwezig waren. Op dat moment waren namelijk nog niet alle gemeenten bezig met het nadenken en afspraken maken over het opzetten en uitvoeren van nazorg bij schakelklassen. De gegevens die in de tabel staan vermeld, zijn mogelijk deels achterhaald ten tijde van het verschijnen van dit rapport, omdat niet voorzien kan worden wat er de laatste maanden van het schooljaar nog zal worden gedaan aan het opzetten en uitvoeren van nazorg binnen de pilotgemeenten.

³ Onder monitoring wordt verstaan dat de gemeente en/of de schoolbegeleidingsdienst en/of de schakelklasschool de resultaten (en daarmee de slaagkans) van zowel de huidige schakelklasleerlingen als de oud-schakelklasleerlingen (voor tenminste één jaar) apart volgt en rapporteert. De landelijke monitoring in opdracht van het ministerie van OC&W, uitgevoerd door ITS en SCO-Kohnstamm, wordt in deze tabel buiten beschouwing gelaten.

⁴ Onder begeleiding van schakelklasleerkrachten wordt verstaan dat de gemeente en/of de schoolbegeleidingsdienst en/of de schakelklasschool het begeleiden en ondersteunen van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en inrichten van nazorg als een aparte taak ziet en daar afspraken over heeft gemaakt.

⁵ Onder begeleiding van schakelklasleerlingen wordt verstaan dat de gemeente en/of de schoolbegeleidingsdienst en/of de schakelklasschool de begeleiding van schakelklasleerlingen bij de overgang naar het reguliere onderwijs als een aparte taak ziet en daar afspraken over heeft gemaakt.

⁶ Onder zorg voor oud-schakelklasleerlingen wordt verstaan dat de gemeente en/of de schoolbegeleidingsdienst en/of de schakelklasschool voorziet in een aparte (niet-reguliere) vorm van opvang (vangnet) voor oud-schakelklasleerlingen die in de problemen dreigen te raken in het reguliere onderwijs.

* Van deze gemeenten is bekend dat zij initiatieven hebben ontwikkeld op het gebied van nazorg bij schakelklassen. Deze nazorginitiatieven worden weergegeven in het rapport.

- Van deze gemeenten zijn een of meerdere gegevens onbekend.

Middelgrote en kleine gemeenten	Variant	Monitoring van (oud-) schakelklas-leerlingen	Begeleiding van schakelklas-leerkrachten op het gebied van nazorg	Begeleiding van schakelklasleerlingen bij overgang naar regulier onderwijs	Zorg voor oud-schakelklasleerlingen
Achtkarspelen	Twee schakelklassen voor groep 1 en 2 op twee basisscholen	Ja	Ja	Ja	Nee
Amersfoort	Kopklas voor leerlingen na groep 7 en 8	Ja	Nee	Nee	Nee
Arnhem	Kopklas	Ja	Nee	Nee	Nee
Den Bosch	0-klas tussen peuterspeelzaal en groep 1/2	Ja	Nee	Nee	Nee
Deventer	Schakelklas gericht op 4-jarigen	Ja	Nee	Nee	Nee
Ede	Schakelklas tussen groep 2 en 3	Nee	Nee	Nee	Nee
Eindhoven	Kopklas	Ja	Nee	Nee	Nee
Heerlen	Schakelklas tussen groep 2 en 3, en schakelklas tussen groep 3/4 en 4/5	Nee	Ja	Nee	Nee
Hoogeveen	Schakelklas voor groep 3,4 en 5	-	-	-	-
Katwijk	Gemeentebrede schakelklas voor groep 1 t/m 8	-	-	-	-
Meppel	Gemeentebrede schakelklas voor bovenbouw	Nee	Ja	Ja	Nee

Middelgrote en kleine gemeenten	Variant	Monitoring van (oud-) schakelklasleerlingen	Begeleiding van schakelklasleerkrachten op het gebied van nazorg	Begeleiding van schakelklasleerlingen bij overgang naar regulier onderwijs	Zorg voor oud-schakelklasleerlingen
Roermond	Schakelklas tussen groep 2 en 3	Nee	Nee	Ja	Nee
Sneek	Schakelklas voor groep 3 en 4	-	-	-	-
Velsen	Schakelklas voor allochtone kleuters	Nee	Nee	Nee	Nee
Vlaardingen	Schakelklas tussen groep 2 en 3/4	Nee	Nee	Nee	Nee
Zoetermeer	Schakelklas tussen groep 4/5 en 5/6	Nee	Nee	Nee	Nee

Tabel 2. Monitoring van (oud-)schakelklasleerlingen in de pilotgemeenten

Gemeente	Variant	Monitoring van (oud-)schakelklasleerlingen ⁷
<i>Grote gemeenten</i>		
Amsterdam	Kopklas	Eén kopklasleerkracht houdt van alle oud-kopklasleerlingen bij in welk jaar en op welk niveau ze zitten. Eén keer per jaar worden alle VO-scholen benaderd voor de gegevens van de oud-kopklasleerlingen.
	Schakelklas voor leerlingen uit groep 6 en 7	De schakelklasschool houdt de gegevens van de schakelleerlingen bij in het reguliere leerlingvolgsysteem en de gemeente neemt alleen het aantal leerlingen op in haar totaalmonitor
Rotterdam	Taalklas	In eerste instantie wordt uitgegaan van de landelijke monitor. Als deze niet blijkt te voldoen, zal worden gekeken naar mogelijkheden voor het monitoren van schakelklasleerlingen binnen de ROM (Rotterdamse Onderwijs Monitor).
Den Haag	Kopklas	De kopklasleerkrachten vragen van alle oud-kopklasleerlingen de rapporten op van de eerste drie jaar na de kopklas. Dit gebeurt in principe ook door het HCO. De kopklasleerkrachten volgen de oud-kopklasleerlingen met name in het eerste jaar na de kopklas, daarna neemt de schoolbegeleidingsdienst (HCO) het over.
	Neveninstromers	Over het monitoren van oud-schakelklasleerlingen zijn (nog) geen nadere afspraken gemaakt.
Utrecht	Kopklas en Taalklas	De monitoring van oud-schakelklasleerlingen is uitbesteed aan een onderzoeksbureau (Oberon) in nauwe samenwerking met de leerlingenadministratie van de schakelklasscholen. De gemeente heeft de taak om de informatie bij elkaar te brengen.

⁷Onder monitoring wordt verstaan: dat de gemeente en/of de schoolbegeleidingsdienst en/of de schakelklasschool de resultaten (en daarmee de slaagkans) van zowel de huidige schakelklasleerlingen als de oud-schakelklasleerlingen (voor tenminste één jaar) apart volgt en rapporteert. De landelijke monitoring in opdracht van het ministerie van OC&W, uitgevoerd door ITS en SCO-Kohnstamm, wordt in deze tabel buiten beschouwing gelaten.

- Van deze gemeenten zijn een of meerdere gegeven(s) onbekend.

Middelgrote en kleine gemeenten

Achtkarspelen	Twee schakelklassen voor groep 1 en 2 op twee basisscholen	De schakelklascoördinator van de schoolbegeleidingsdienst (CEDIN) voert de monitoring uit. De schoolbegeleidingsdienst moet ervoor zorgen dat de schakelklasschool de gevraagde gegevens aanlevert. En de schakelklas krijgt de gegevens van de schakelklasleerkracht en de ontvangende leerkracht.
Amersfoort	Kopklas voor leerlingen na groep 7 en 8	De resultaten van de leerlingen worden na de kopklas nog drie jaar gevolgd door de schoolbegeleidingsdienst (Eduniek).
Arnhem	Kopklas	De stichting OVSV zal bij de VO-scholen navraag doen over de schoolprestaties van de oud-kopklasleerlingen.
Den Bosch	0-klas tussen peuterspeelzaal en groep 1/2	De leerlingen worden via het reguliere leerlingvolgsysteem van de school gevolgd en op gemeentelijk niveau worden de resultaten gebundeld en geanalyseerd.
Deventer	Schakelklas gericht op 4-jarigen	De schakelklasschool houdt de resultaten van oud-schakelklasleerlingen voor tenminste één jaar bij. Alle ontvangende scholen moeten hun medewerking verlenen aan de monitoring van de oud-schakelklasleerlingen als aparte doelgroep.
Ede	Schakelklas tussen groep 2 en 3	Over het monitoren van oud-schakelklasleerlingen zijn (nog) geen nadere afspraken gemaakt.
Eindhoven	Kopklas	De ontvangende school/leerkracht is verantwoordelijk voor de monitoring na het schakeljaar, eventueel in samenwerking met de schoolbegeleidingsdienst. De ontvangende school houdt de schakelklas op de hoogte van de resultaten van de oud-schakelklasleerlingen door het toesturen van de rapporten.
Enschede	Kopklas	Of de oud-schakelklasleerlingen gemonitord worden is onduidelijk.
Heerlen	Schakelklas tussen groep 2 en 3, en schakelklas tussen groep 3/4 en 4/5.	Over het monitoren van oud-schakelklasleerlingen zijn (nog) geen afspraken gemaakt.
Hoogeveen	Schakelklas voor groep 3,4 en 5	-
Katwijk	Gemeentebrede schakelklas voor groep 1 t/m 8	-

Meppel	Gemeentebrede schakelklas voor bovenbouw	De huidige schakelklasleerlingen worden wel apart gevolgd en hun resultaten worden vastgelegd. Voor de oud-schakelklasleerlingen zijn nog geen afspraken gemaakt wat betreft monitoring.
Roermond	Schakelklas tussen groep 2 en 3	Het monitoren van oud-schakelklasleerlingen is conform de toetsen en de volgsystemen die de school voor alle leerlingen gebruikt. Toch zullen de schakelklasleerlingen wel uitdrukkelijker gevolgd worden. In de landelijke monitor zullen de schakelklasleerlingen apart gevolgd worden.
Sneek	Schakelklas voor groep 3 en 4	-
Velsen	Schakelklas voor allochtone kleuters	Over het monitoren van oud-schakelklasleerlingen zijn (nog) geen afspraken gemaakt.
Vlaardingen	Schakelklas tussen groep 2 en 3/4	Over het monitoren van oud-schakelklasleerlingen zijn (nog) geen afspraken gemaakt.
Zoetermeer	Schakelklas tussen groep 4/5 en 5/6	Over het monitoren van oud-schakelklasleerlingen zijn (nog) geen afspraken gemaakt.

Tabel 3. Begeleiding van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg

Gemeente	Variant	Begeleiding van schakelklasleerkrachten op het gebied van nazorg ⁸
<i>Grote gemeenten</i>		
Amsterdam	Kopklas	De schoolbegeleidingsdienst (ABC) biedt alleen begeleiding aan de kopklasleerkracht op aanvraag van de kopklascoördinator of -leerkracht. De kopklascoördinator begeleidt de kopklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg.
	Schakelklas voor leerlingen uit groep 6 en 7	Zowel de schoolbegeleidingsdienst (ABC) als de schakelklasschool begeleidt de leerkracht van de schakelklas bij het opzetten en uitvoeren van nazorg, maar er zijn nog geen concrete afspraken over gemaakt.
Rotterdam	Taalklas	Over het begeleiden van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg zijn (nog) geen concrete afspraken gemaakt. Mogelijk ligt hier een taak voor de schoolbegeleidingsdienst (CED).
Den Haag	Kopklas	Voor de kopklas zijn begeleidingsuren bij de onderwijsbegeleidingsdienst (HCO) ingekocht door de gemeente. Deze begeleidingsuren kunnen besteed worden aan de begeleiding van de kopklasleerkrachten op het gebied van opzetten en uitvoeren van nazorg.
	Neveninstromers	Voor de neveninstromers zijn ook begeleidingsuren bij de onderwijsbegeleidingsdienst (HCO) ingekocht door de gemeente. Deze begeleidingsuren kunnen besteed worden aan de begeleiding van de leerkrachten op het gebied van opzetten en uitvoeren van nazorg.
Utrecht	Kopklas en Taalklas	De schoolbegeleidingsdienst (Eduniek) biedt begeleiding op schoolniveau en helpt de schakelklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg.

⁸ Onder begeleiding van schakelklasleerkrachten wordt verstaan: dat de gemeente en/of de schoolbegeleidingsdienst en/of de schakelklasschool het begeleiden van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en inrichten van nazorg als een aparte taak ziet en daar afspraken over heeft gemaakt.
 - Van deze gemeenten zijn een of meerdere gegeven(s) onbekend.

Middelgrote en kleine gemeenten		
Achtkarspelen	Twee schakelklassen voor groep 1 en 2 op twee basisscholen	De schakelklasleerkracht kan wensen aanleveren ten aanzien van de nazorg, de onderwijsbegeleidingsdienst (CEDIN) verzameld deze wensen ten aanzien van nazorg en draagt mogelijkheden voor nazorg aan.
Amersfoort	Kopklas voor leerlingen na groep 7 en 8	Over het begeleiden van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg zijn (nog) geen afspraken gemaakt.
Arnhem	Kopklas	Over het begeleiden van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg zijn (nog) geen afspraken gemaakt.
Den Bosch	0-klas tussen peuterspeelzaal en groep 1/2	Volgens de gemeente is de begeleiding van schakelklasleerkrachten niet van toepassing vanwege dat de schakelklasleerlingen op dezelfde school blijven en nazorg volgens de reguliere zorgstructuur zal gaan.
Deventer	Schakelklas gericht op 4-jarigen	Naast de gemeente zijn alle schoolbesturen en het samenwerkingsverband WSNS betrokken bij de schakelklas. Oud-schakelklasleerlingen kunnen op alle scholen terecht komen en daarom moet over nazorg met alle scholen afspraken gemaakt kunnen worden. Over concrete afspraken over het begeleiden van schakelklasleerkrachten is niets bekend.
Ede	Schakelklas tussen groep 2 en 3	Over het begeleiden van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg zijn (nog) geen afspraken gemaakt.
Eindhoven	Kopklas	Er wordt (nog) geen nazorg verleend door de schakelklasschool, anders dan het opstellen van een onderwijskundig rapport voor de ontvangende school.
Enschede	Kopklas	De schoolbegeleidingsdienst speelt geen rol bij de pilot schakelklas. Of er verder een vorm van begeleiding van schakelklasleerkrachten plaatsvindt, is onduidelijk.
Heerlen	Schakelklas tussen groep 2 en 3, en schakelklas tussen groep 3/4 en 4/5	Voor de pilot scholen is afgesproken is dat zij externe ondersteuning op het gebied van nazorg kunnen verkrijgen van de schoolbegeleidingsdienst. De schakelklasschool bepaalt de (externe) hulpvraag.
Hoogeveen	Schakelklas voor groep 3,4 en 5	-
Katwijk	Gemeentebrede schakelklas voor groep 1 t/m 8	-

Meppel	Gemeentebrede schakelklas voor bovenbouw	De begeleider van de schoolbegeleidingsdienst (Kobalt/IJsselgroep) begeleidt de leerkracht en onderhoudt contacten met het voortgezet onderwijs.
Roermond	Schakelklas tussen groep 2 en 3	In de ontvangende groep wordt de tutorfunctie voor oud-schakelklasleerlingen uitgevoerd door een leerkracht van de school. De schoolbegeleidingsdienst (Consent) ondersteunt en adviseert de leerkracht hierbij.
Sneek	Schakelklas voor groep 3 en 4	-
Velsen	Schakelklas voor allochtone kleuters	De coördinator van de pilot schakelklas zou de schakelklasleerkrachten kunnen begeleiden bij het opzetten en uitvoeren van nazorg, maar voor de pilot zijn geen financiële middelen meer beschikbaar.
Vlaardingen	Schakelklas tussen groep 2 en 3/4	Over het begeleiden van schakelklasleerkrachten bij het opzetten en uitvoeren van nazorg zijn (nog) geen afspraken gemaakt.
Zoetermeer	Schakelklas tussen groep 4/5 en 5/6	Scholen bepalen in principe zelf welke begeleiding zij ontvangen. De schakelklasschool heeft geen specifieke begeleiding van de schoolbegeleidingsdienst voor de schakelklasleerlingen.

Tabel 4. Begeleiding van schakelklasleerlingen bij de overgang naar het reguliere onderwijs

Gemeente	Variant	Begeleiding van schakelklasleerlingen ⁹
Grote gemeenten		
Amsterdam	Kopklas	De schoolbegeleidingsdienst (ABC) biedt alleen begeleiding op aanvraag van de kopklascoördinator of –leerkracht. Er wordt een uitgebreide nazorgrapportage geschreven over de kopklasleerlingen.
	Schakelklas voor leerlingen uit groep 6 en 7	De schoolbegeleidingsdienst (ABC) en de schakelklasschool/leerkracht zijn bezig met de ontwikkeling van en afspraken maken over nazorg.
Rotterdam	Taalklas	Er zijn (nog) geen concrete afspraken gemaakt over nazorg, maar daar zou een taak kunnen liggen voor de schoolbegeleidingsdienst (CED) en een ondersteunende taak voor de schakelklasleerkracht.
Den Haag	Kopklas	Er wordt veel aandacht besteed aan de overdracht van de leerlingen naar het voortgezet onderwijs. Gedurende de overdracht worden er gesprekken gevoerd tussen de kopklasleerkracht en de mentor van de brugklas of de brugklascoördinator. Ook worden er door de schoolbegeleidingsdienst (HCO) overdrachtsrapportages geschreven.
	Neveninstromers	Voor de overgang van de schakelklasleerlingen naar het reguliere onderwijs is de taak van het HCO om overdrachtsrapportages / handelingsadviezen te schrijven, waarin per leerling een aantal aandachtspunten worden beschreven voor de overstap naar het reguliere onderwijs. Deze overdrachtsrapportages komen terecht bij de ontvangende leerkracht.
Utrecht	Kopklas en Taalklas	De schoolbegeleidingsdienst (Eduniek) biedt, naast begeleiding op schoolniveau, ook begeleiding op leerlingniveau. Ze heeft een nazorgrapportageformulier ontwikkeld voor een ‘warme’ overdracht van de schakelklasleerlingen. De schakelklasleerkrachten vullen voor elke leerling zo’n nazorgrapportageformulier in. Vervolgens Eduniek ontvangt van alle schakelklasleerlingen de nazorgrapportages en maakt daar een totaalplaatje van voor o.a. de ontvangende leerkracht.

⁹ Onder begeleiding van schakelklasleerlingen wordt verstaan: dat de gemeente en/of de schoolbegeleidingsdienst en/of de schakelklasschool de begeleiding van schakelklasleerlingen bij de overgang naar het reguliere onderwijs als een aparte taak ziet en daar afspraken over heeft gemaakt.
 - Van deze gemeenten zijn een of meerdere gegeven(s) onbekend.

Middelgrote en kleine gemeenten

Achtkarspelen	Twee schakelklassen voor groep 1 en 2 op twee basisscholen	De schakelklasschool/leerkracht kan wensen aanleveren ten aanzien van nazorg en meewerken aan de eventuele nazorgactiviteiten. En de speciaal voor de schakelklas werkende logopediste verzorgt per schakelklasleerling de adviezen voor verdere nazorg.
Amersfoort	Kopklas voor leerlingen na groep 7 en 8	Er zijn (nog) geen concrete afspraken gemaakt over nazorg.
Arnhem	Kopklas	Er zijn (nog) geen concrete afspraken gemaakt over nazorg.
Den Bosch	0-klas tussen peuterspeelzaal en groep 1/2	De schakelklasleerlingen blijven op dezelfde school en vallen daarmee onder het reguliere zorgsysteem van de school.
Deventer	Schakelklas gericht op 4-jarigen	Naast de gemeente zijn alle schoolbesturen en het samenwerkingsverband WSNS betrokken bij de schakelklas. Oud-schakelklasleerlingen kunnen op alle scholen terecht komen en daarom moet over nazorg met alle scholen afspraken gemaakt kunnen worden. Over concrete afspraken over het begeleiden van schakelklasleerlingen is niets bekend.
Ede	Schakelklas tussen groep 2 en 3	Over het begeleiden van schakelklasleerlingen bij de overgang naar het reguliere onderwijs zijn (nog) geen afspraken gemaakt.
Eindhoven	Kopklas	Op verzoek van de ontvangende school kan nazorg worden verleend door de schakelklas.
Enschede	Kopklas	De schoolbegeleidingsdienst speelt geen rol bij de pilot schakelklas. Of er verder een vorm van begeleiding van schakelklasleerlingen plaatsvindt, is onduidelijk.
Heerlen	Schakelklas tussen groep 2 en 3, en een schakelklas tussen groep 3/4 en 4/5	Er zijn afspraken gemaakt over de vraaggestuurde inzet van de schoolbegeleidingsdienst op het gebied van nazorg. De mogelijkheden voor begeleiding zijn er, maar wat er concreet gedaan wordt op het gebied van het begeleiden van schakelklasleerlingen bij de overgang naar het reguliere onderwijs, is (nog) onduidelijk.
Hoogeveen	Schakelklas voor groep 3,4 en 5	-
Katwijk	Gemeentebrede schakelklas voor groep 1 t/m 8	-

Meppel	Gemeentebrede schakelklas voor bovenbouw	De begeleider van de schoolbegeleidingsdienst (Kobalt/IJsselgroep) begeleidt de schakelklasleerlingen bij de overgang naar het reguliere onderwijs. Daarvoor heeft hij bijvoorbeeld introducties georganiseerd op de vervolgscholen.
Roermond	Schakelklas tussen groep 2 en 3	De schakelklasleerkracht draagt de schakelklasleerlingen 'warm' over aan de ontvangende leerkracht. Een leerkracht van de school vervult in de ontvangende klas de rol van tutor voor de oud-schakelklasleerlingen. De schoolbegeleidingsdienst (Consent) begeleidt de tutor en stelt handelingsplannen op voor de groepsleerkracht.
Sneek	Schakelklas voor groep 3 en 4	-
Velsen	Schakelklas voor allochtone kleuters	Het is de bedoeling dat de schakelklasleerlingen aan het eind van het pilotjaar automatisch in de reguliere klas instromen.
Vlaardingen	Schakelklas tussen groep 2 en 3/4	De schakelklasleerlingen blijven op dezelfde school en zullen via het reguliere leerlingvolgsysteem overgedragen worden naar de vervolgklas.
Zoetermeer	Schakelklas tussen groep 4/5 en 5/6	Scholen bepalen in principe zelf welke begeleiding zij ontvangen. De schakelklasschool heeft geen specifieke begeleiding van de schoolbegeleidingsdienst voor de schakelklasleerlingen. Wat de schakelklasschool zelf doet is onbekend.

Tabel 5. Zorg voor oud-schakelklasleerlingen in het reguliere onderwijs

Gemeente	Variant	Zorg voor oud-schakelklasleerlingen ¹⁰
<i>Grote gemeenten</i>		
Amsterdam	Kopklas	Bij slechte resultaten van oud-kopklasleerlingen neemt de kopklascoördinator contact op met de brugklascoördinator.
	Schakelklas voor leerlingen uit groep 6 en 7	Er zijn (nog) geen concrete afspraken gemaakt over nazorg.
Rotterdam	Taalklas	Er zijn (nog) geen concrete afspraken gemaakt over nazorg.
Den Haag	Kopklas	Als uit het rapport blijkt dat het niet goed gaat met de oud-kopklasleerling, dan wordt eerst gekeken waar de leerling op school zit. Zit de leerling in hetzelfde gebouw, dan gaat een van de leerkrachten een persoonlijk gesprek aan met de leerling. In dit gesprek ligt de nadruk op het weer naar boven halen van de positieve ervaringen in de kopklas en op de talenten die de leerling dat jaar bij zichzelf ontdekt heeft. Ook worden er af en toe via de BOVO suggesties overgedragen aan de VO-school over hoe het beste omgegaan kan worden met de leerlingen.
	Neveninstromers	Er zijn (nog) geen concrete afspraken gemaakt over nazorg, maar er liggen wel ideeën voor nazorg in de vorm van een halve dagopvang.
Utrecht	Kopklas	De zorg voor oud-kopklasleerlingen is vastgelegd in een nazorgprotocol die naar de ontvangende brugklascoördinatoren wordt gestuurd. In het protocol staat informatie over wat er verwacht kan worden van de nazorg en er wordt een tijdsplanning gegeven met taken en contactmomenten voor zowel de kopklasleerkracht/coördinator als de ontvangende brugklascoördinator/mentor.
	Taalklas	De onderwijsbegeleidingsdienst (Eduniek) heeft een ondersteuningstraject vervolgpvang ontwikkeld, waarin uitgewerkt wordt dat bij alle schakelklasleerlingen de behoefte aan nazorg wordt bekeken. De minimale vorm van nazorg zijn twee gesprekken, in het eerste gesprek komt het opstellen van een handelingsplan aan de orde (tijdens de overgang naar het reguliere onderwijs) en het tweede gesprek vindt plaats ter evaluatie van de geboden nazorg. Deze minimale variant kan uitgebreid worden met de mogelijkheden van de school zelf.

¹⁰ Onder zorg voor oud-schakelklasleerlingen wordt verstaan: dat de gemeente en/of de schoolbegeleidingsdienst en/of de schakelklasschool voorziet in een aparte (niet-reguliere) vorm van opvang (vangnet) voor oud-schakelklasleerlingen die in de problemen dreigen te raken in het reguliere onderwijs.
- Van deze gemeenten zijn een of meerdere gegeven(s) onbekend.

Middelgrote en kleine gemeenten

Achtkarspelen	Twee schakelklassen voor groep 1 en 2 op twee basisscholen	De speciaal voor de schakelklas werkende logopediste probeert op grond van de monitoring per individuele schakelklasleerling taalspeerpunten aan te geven. Op grond daarvan formuleert ze concrete adviezen voor verdere nazorg.
Amersfoort	Kopklas voor leerlingen na groep 7 en 8	Er zijn (nog) geen concrete afspraken gemaakt over nazorg.
Arnhem	Kopklas	Er zijn (nog) geen concrete afspraken gemaakt over nazorg.
Den Bosch	0-klas tussen peuterspeelzaal en groep 1/2	De schakelklasleerlingen blijven op dezelfde school en vallen daarmee onder het reguliere zorgsysteem van de school.
Deventer	Schakelklas gericht op 4-jarigen	Naast de gemeente zijn alle schoolbesturen en het samenwerkingsverband WSNS betrokken bij de schakelklas. Oud-schakelklasleerlingen kunnen op alle scholen terecht komen en daarom moet over nazorg met alle scholen afspraken gemaakt kunnen worden. Over concrete afspraken over zorg voor oud-schakelklasleerlingen is niets bekend.
Ede	Schakelklas tussen groep 2 en 3	Over het bieden van zorg voor oud-schakelklasleerlingen in het reguliere onderwijs zijn (nog) geen concrete afspraken gemaakt.
Eindhoven	Kopklas	De zorg voor oud-schakelklasleerlingen is in eerste instantie de taak van de ontvangende school. Wel kan er een rol zijn voor de schakelklasleerkracht en desgewenst de schoolbegeleidingsdienst.
Enschede	Kopklas	De schoolbegeleidingsdienst speelt geen rol bij de pilot schakelklas. Of er verder een vorm van zorg voor oud-schakelklasleerlingen plaatsvindt, is onduidelijk.
Heerlen	Schakelklas tussen groep 2 en 3, en een schakelklas tussen groep 3/4 en 4/5	Er zijn afspraken gemaakt over de vraaggestuurde inzet van de schoolbegeleidingsdienst op het gebied van nazorg. De mogelijkheden voor begeleiding zijn er, maar wat er concreet mogelijk is op het gebied van zorg voor oud-schakelklasleerlingen, is (nog) onduidelijk.
Hoogeveen	Schakelklas voor groep 3,4 en 5	-
Katwijk	Gemeentebrede schakelklas voor groep 1 t/m 8	-
Meppel	Gemeentebrede schakelklas voor bovenbouw	Er is (nog) geen aparte zorg ingericht voor de oud-schakelklasleerlingen, maar de contacten met het voortgezet onderwijs zijn dusdanig dat de schakelklasschool en de begeleider van de onderwijsbegeleidingsdienst benaderd kunnen worden bij eventuele problemen.

Roermond	Schakelklas tussen groep 2 en 3	De oud-schakelklasleerlingen vallen onder het reguliere zorgsysteem van de school., eventueel met ondersteuning van de schoolbegeleidingsdienst of andere deskundigen. De groepsleerkracht en de tutor spelen hierin een signalerende rol.
Sneek	Schakelklas voor groep 3 en 4	-
Velsen	Schakelklas voor allochtone kleuters	Indien de schakelklasleerlingen niet in het reguliere onderwijs kunnen blijven, dan dienen zij door het samenwerkingsverband WSNS te worden opgevangen.
Vlaardingen	Schakelklas tussen groep 2 en 3/4	De schakelklasleerlingen blijven op dezelfde school en passen binnen het reguliere zorgsysteem van de school. Er is vooralsnog geen aparte vorm van nazorg ingericht.
Zoetermeer	Schakelklas tussen groep 4/5 en 5/6	Scholen bepalen in principe zelf welke begeleiding zij ontvangen. De schakelklasschool heeft geen specifieke begeleiding van de schoolbegeleidingsdienst voor de schakelklasleerlingen. Wat de schakelklasschool zelf doet is onbekend.